

ОДБРАНА

Специјални прилог 107

БИТКЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914.

ЈУНАЦИ СА ЦЕРА, ДРИНЕ И КОЛУБАРЕ

Аутори:

Пуковник Марко ЗЕЛЕНОВИЋ

Пуковник Миљутин ПУШАРА

Потпуковник др Слободан БУКИЋ

Др Станислав СТОЈАНОВИЋ

ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ВЕЛИКИХ СИЛА У ЕВРОПИ

Међународни односи у Европи на почетку XX века били су сложени и оптерећени бројним нерешеним проблемима. Велике силе континенталне Европе биле су груписане у два супарничка савеза. Немачка, Аустроугарска и Италија склопиле су Тројни савез, а Француска и Русија Двојни савез. Затегнутост између двају савеза настала је, у великој мери, услед новог курса немачке спољне политике крајем XIX века.

Уједињена Немачка је за релативно кратко време успела да пре-стигне Француску и Енглеску, које су важиле за водеће индустријске силе и највеће колонијалне државе у свету. Њен капитал незадрживо је продирао у привреду других земаља, потискујући Француску и Енглеску у борби за нова тржишта, изворе сировина и сфере утицаја.

Снажан развој индустрије подстицао је и убрзани развој јаким копнених и поморских снага, што је утицало на снажење милитаристичког духа међу главним актерима политичке сцене у Немачкој. Њена светска политика била је израз економске и војне снаге,

а делимично и израз империјалистичког расположења. Немачка више није била задовољна својим положајем у Европи. Уместо тога, тежила је да постане светска сила са глобалним амбицијама. Међутим, до часа када је Немачка почела да тражи ново место у светској дистрибуцији моћи, процес колонијације готово да је био завршен.

Великим делом због тога што јој је недостајао вентил за империјалистичке амбиције, као и због неодлучности на који део света да усредреди своје амбиције, немачка светска поли-

тика попримила је изузетно несталан карактер. Несигурност је била последица географског положаја Немачке у срцу Европе, што ју је приморавало да се суочава са могућношћу вођења рата на два фронта. Британија је пораст немачке моћи првенствено схватала као угрожавање своје превласти на мору, Русија као изазов свом утицају на

међународним односима због бурног развоја Немачке. Срдачан споразум (Антанта) претворио се у одбрамбени савез против Немачке, коме се 1907. године прикључила Русија. Тако је почетком XX века створен систем савеза, који ће Европу одвести у ратни сукоб невиђених размера. Два главна ривалитета која су поделила ове савезе

били су француски реваншизам према Немачкој и руско-аустријско ривалство на Балканском полуострву, настало као последица географског положаја ових двеју сила и прогресивног распадања Турског царства.

Аустроугарска, главни немачки савезник, била је заокупљена проблемима очувања свог хете-

рогеног царства и настојала да неутралише идеје и националне покрете народа који су живели на њеним територијама. Србију, која је себе отворено сматрала језгром будуће југословенске државе, аустријски државници доживљавали су као директну опасност која угрожава опстанак Аустроугарске. Територија Краљевине Србије била је веома значајна за Аустроугаре, јер су преко ње водили важни путни и железнички правци према Солуну, Цариграду и Блиском истоку. Од прокопавања Сипског канала 1896. го-

блиском истоку, а Француска је сматрала да се угрожава њен интерес на Средоземљу. У Великој Британији се веровало да њена моћ јача јер је ван свих европских савеза. Иако то није желела, Британија се убрзо уплела у дипломатске борбе и сукобе држава континенталне Европе. Енглеска је 1904. године потписала споразум са Француском, који је требало да отклони несугласице које су дуго компликовале англо-француске односе у северној Африци. Овај споразум постао је прекретница у ме-

Спољна политика Србије

После Мајског преврата 1903. године и ступања на престо краља Петра I Карађорђевића, у спољнополитичкој оријентацији Краљевине Србије наступиле су значајне промене. Иако је дуго била под хегемонијом Аустроугарске, Србија је после 1903. године тражила политички ослонац у Русији, а у финансијском погледу све се снажније везивала за Француску. Незадовољна таквим променама, Аустроугарска је наметнула Србији снажну економску блокаду и започела царински рат. Даље заоштравање односа између две државе уследило је након анексије Босне и Херцеговине 1908. године. Успеси Србије у балканским ратовима 1912/13. године утицали су на јачање југословенске идеје, што је представљало најдиректније поткопавање темеља Аустроугарске монархије и урушавање њене доминантне позиције на Балкану.

дине Дунав је постао значајна речна комуникација, а Београд једна од најзначајнијих трговинских раскрсница између Средње Европе и Мале Азије.

Аустроугарска политика систематског сузбијања националних осећања у Босни и Херцеговина изазивала је отпор тамошњег становништва. Млада Босна, која је представљала тајну организацију Срба, Хрвата и Муслимана, залагала се за рушење аустроугарске власти и стварање услова за формирање јединствене државе јужнословенских народа. Да би угушила националне ослободилачке тежње народа, а у склопу припреме за све извеснији рат, Аустроугарска је крајем јуна 1914.

године одржала велике војне маневре у Босни и Херцеговини. Током свечаности Гаврило Принцип, припадник Младе Босне, без знања и помоћи званичне Србије, 28. јуна 1914. године извршио је атентат и усмртио аустроугарског надвојводу Франца Фердинанда и његову супругу. Атентат је убрзо попримио размере догађаја који ће бити повод за коначан обрачун Аустроугарске са Србијом.

Геостратегијски и војногеографски положај Краљевине Србије на Балкану био је веома неповољан. Граница Србије са Аустроугарском износила је око 600 км, што је непријатељу омогућавало да свеобухватним дејствима са

територије Војводине и Босне, долинама Велике Мораве, Колубаре, Јадра и Западне Мораве, дејствује ка стратегијским објектима од виталног значаја у централној Србији. Додатни проблем био је непријатељски став Бугарске према Србији, што је граничну линију са непријатељем повећало за додатних 500 км. Краљевина Србија је била удаљена од границе руског фронта 600 км, а од француског фронта 2.200 км ваздушном линијом, што је онемогућавало директну војну сарадњу и отежавало дотурање помоћи у ратном материјалу. ■

РАТНИ ПЛАНОВИ СРБИЈЕ И АУСТРОУГАРСКЕ

Прве мере за одбрамбени рат против Хабзбуршке монархије Србија је предузела после 1878. године, када је Аустроугарска окупирала Босну и Херцеговину. Вршена су многа генералштабна путовања и детаљна студија граничних фронтава, али је коначна разрада ратног плана завршена тек 1908. године. Начелник Главног генералштаба генерал Радомир Путник и његов помоћник пуковник Живојин Мишић били су творци српског ратног плана, који је у основи био дефанзиван.

Географско-стратегијски положај Србије био је неповољан јер је она са севера и запада била обухваћена територијом Аустроугарске. Осим тога, у будућем сукобу било је неизвесно држање Бугарске, па је могла запретити опасност и са истока. Неповољан стратегијски положај Србије био је ублажен очекивањем да Русија у будућем сукобу Аустроугарске и Србије неће остати неутрална. Руководећи се тим чињеницама и проценом опште политичке и стратегијске ситуације, у којој ће се Србија наћи у почетку рата, српски Генералштаб је усвојио је основну идеју ратног плана: Држати се одбране док се политичка и стратегијска ситуација не разјасни, а тада дејствовати према ситуацији.

Будући да је наступање главних аустроугарских снага очекивано са се-

вера, преко Дунава и доњег тока реке Саве, главнина српске војске груписана је између Велике Мораве и Колубаре, на линији Ваљево–Лазаревац–Аранђеловац–Свилајнац. На основу тога одређене су улоге и задаци армија: 1. армија – да под заштитом истурених одреда на Дунаву брани линију Смедеревска Паланка – Топола; 3. армија – да под заштитом истурених одреда на Сави и Дрини брани Ваљево; 2. армија – као маневарска група, да из централног положаја, са линије Аранђеловац–Лазаревац, дејствује у противнички бок и позадину, било да се непријатељске снаге појаве на фронту 1. или 3. армије; Ужичка војска добила је задатак да осматра и брани гранични фронт: Бајина Башта – Мокра гора – Прибој и да затвара све

правце који воде у долину Западне Мораве и Лима.

Аустроугарски Генералштаб био је присиљен да планира рат на два фронта. Пошто се није тачно знало да ли ће ратовати само против Србије и Црне Горе или истовремено и против Русије, Генералштаб је поделио целу оперативну војску у три групе: главне снаге (I, III и IV армија), развијене у Галицији, предвиђене су да предузму офанзиву против Русије; помоћне снаге (Минимална група Балкан – V и VI армија) намењене су за рат против Србије и Црне Горе; маневарске снаге (II армија) имале су двоструку намену, у случају рата само против Србије и Црне Горе биле би употребљене на балканском ратишту, у противном за рат против Русије. ■

ОРГАНИЗАЦИЈА И ФОРМАЦИЈА СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Законом о војсци из 1883. године у Краљевини Србији уведена је општа војна обавеза личног служења у кадру, без могућности откупа или замене. Прихваћен је мешовити систем организације војске, у којем се стални кадар у случају мобилизације попуњава обученом резервом. Народна војска била је подељена на: први, други, трећи позив и последњу одбрану.

Први позив чинили су обвезници од 21 до 31, други од 32 до 38, а трећи од 39 до 45 година старости. Последњу одбрану сачињавали су младићи од 18 до 21 године и старије људство од 45 до 55 година. Први и други позив образовали су оперативну

Радомир Пућник

војску, а трећи позив и последња одбрана служили су за заштиту и затварање границе и за унутрашње службе и обезбеђење земље. У Оперативној војсци (први и други позив) било је 275.368 војника, а укупно у сва три позива 369.406 обучених војника.

Да би се постигла максимална брзина приликом мобилизације, концентрације и стратегијског развоја прихваћен је пруски принцип попуње: ратне јединице попуњаване су по територијал-

ној припадности, тј. из најближе околине. У складу с тим, земља је у територијалном погледу била подељена на пет дивизијских области: Моравска, Дринска, Дунавска, Шумадијска и Тимочка. Свака дивизијска област делила се на по три пуковска округа, а они на четири батаљонска среза. Пуковски окрузи носили су бројне ознаке I–XV, а батаљонски срезови означавани су арапским бројевима од 1 до 4. У случају рата свака дивизијска област образовала је по две пешадијске дивизије, и то једну првог и једну другог позива.

Обука у српској војсци у првој деценији XX века извођена је у потпуности – од регрутне школе до дивизијских маневара. Садржаји и методе обуке српских војника били су савремени и исти као у другим европским војскама. Постигнути су високи резултати у јединачној обуци војника, дисциплини и изградњи војничког духа. Старешине и јединице увежбане су да у реалним временским и земљишним условима изводе сложене покрете и маневре. Посебна пажња посвећена је ватреној обуци, јер су ватра и маневар били пресудни елементи у борби. Да би се старешине и војници обучили у управљању ватром, 1909. године основана је Пешадијска и Артиљеријска школа гађања. Српска војска је стекла драгоцену војно искуство у балканским ратовима 1912/13. године и на тај начин била у предности у односу на Аустроугаре, који нису ратовали од 1866. године.

Образовању старешинског кадра у српској војсци посвећивало се доста пажње. Полазници Артиљеријске школе од 1850. године, која је 1880. годи-

не преименована у Војну академију, и подофицири који су положили одговарајући испит, постајали су официри. Више војно образовање официри су стицали на Вишем курсу Војне академије и на припреми за генералштабну струку у Главном генералштабу. Известан број српских официра школовао се у иностранству (у Русији, Француској, Немачкој, Белгији, Италији, Аустроугарској и Енглеској). Већи део нижег официрског кадра био је из резерве. Мада су имали слабије војно образовање него активне старешине, потпуно су одговорили својим дужностима. Подофицири су долазили из подофицирских школа и из трупе. У националном погледу старешински кадар био је потпуно хомоген.

Живојин Мишић

У априлу 1914. године издата је Директива за утврђивање граничних рејона, али је због исцрпљености земље, до почетка ратних дејстава, на том плану мало урађено. У пролеће исте године урађене су уобичајене припреме и провере брзине мобилизације српске војске по данима према северном фронту и преглед тока концентрације 2. армије по данима.

Пошто су у балканским ратовима 1912. и 1913. године утрошене знатне количине наоружања и опреме, Србија је из ових ратова изашла материјално исцрпљена. Због тога је, када је 1914. године ступила у нови рат, била у врло

лошем материјалном стању јер за годину дана није могла да набави и попуни потребну опрему и наоружање. У оквиру општег опремања и припрема за ослободилачки рат од Турске, српска пешадија је 1899. године опремљена петометном пушком маузер 7 мм, а 1909. године набављени су митраљези „максим“. Српска артиљерија је 1907. године опремљена брзометним топовима 75 мм снајдер-кане, купљеним у Француској.

Дакле, 1914. године Србија се нашла у рату који није желела, нити је за њега била спремна. Српској војсци

је за рат недостајало 120.000 пушака, које је требало допремити из Русије. Војска је располагала са 184.000 брзометних петометки, 45.000 заплених, углавном турских и нешто бугарских пушака и 65.000 старих једнометки. Поред недостатка пушака за пешадију, великих проблема имала је и српска артиљерија. У свим артиљеријским јединицама осећао се недостатак запрега, а најозбиљнији проблем био је недостатак артиљеријске муниције. У погледу одеће и друге опреме стање је било још лошије. Први позив народне војске био је снабдевен истрошеним оделима, преосталим из балканских ратова, која су после демобилизације враћена у магацине. Други позив није имао комплетну одећу, већ је неко имао блузу, неко шињел, неко панталоне, а појединци само шајкачу. Трећи позив био је у свом народном оделу. Поред тога, велика оскудица владала је и у логорској опреми, храни, понтомирском материјалу, телеграфско-телефонској опреми, санитетском материјалу, колима, коњима и многим другим средствима и опреми. ■

САСТАВ СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Када је 1914. почео Велики рат, српска Оперативна војска имала је шест дивизија првог позива (пет територијалних и Комбиновану дивизију састављену од прекобројних регрута) и пет дивизија другог позива. У састав Оперативне војске улазила је и Коњичка дивизија, која је образована са целокупне територије Краљевине Србије. До почетка Првог светског рата 1914. године Србија није стигла да Нове области, стечене у балканским ратовима 1912/13, интегрише у своју војску. На подручју тих пет нових дивизијских области (Битољска, Брегалничка, Вардарска, Косовска и Ибарска), формираних августа 1913. године, није био завршен попис обвезника.

ВОЈНОГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОСТОРА

Геопростор на коме су извођене ратне операције 1914. године обухватао је северозападни део Краљевине Србије, Београдски, Ваљевски, Подрињски, Ужички, Чачански и Руднички округ и Град Београд, као посебну административну целину.

Тај геопростор омеђен је природним границама: рекама Дрином на западу, Савом и Дунавом на северу, Шумадијском гредом (планине Рудник, Букуља, Космај и Авала) на истоку, а јужну границу представљала је природно проходна зона, кроз коју пролази путна комуникација Бајина Башта – Ужице – Пожега – Чачак. Те природне границе представљале су солидну препреку и ослонац за организацију одбране српске војске.

Геопростор обухвата 16.689 км², што је представљало око 20% укупне територије Краљевине Србије. Од најсеверније (Мачванска Митровица) до најјужније тачке (Гуча) дубине је око 145 км, а од најзападније (Мали Зворник) до најисточније тачке (Варовница) око 130 км. Чињеница да је само једна петина простора Краљевине Србије била захваћена ратним операцијама омогућила је да се у градовима као што су Крагујевац, Ниш и Скопље несметано спроводе све активности ради подршке снагама у захвату фронта. Тај геопростор је прикупљеног (скоро четвртастог) облика, са битним препрекама на северу – реке Сава и Дунав, као и јаким ослонцима по дубини за снаге браниоца у захвату планина Цер и Влашић и стратегијске греде коју чине планине (Гучево, Соколске планине, Повлен, Маљен и Суворор) у случају напада осом север–југ.

С друге стране, у случају напада осом запад–исток, река Дрина је лакше савладива, посебно у летњим месецима на појединим деловима тока, а природно проходне зоне уз реке Саву, Тамнаву и Јадар омогућавају брз продор у долину реке Колубаре, као следеће препреке за нападача, којем у наредној фази, пре избијања у долину

реке Велике Мораве, преостаје савлађивање снага бранилаца на Шумадијској греди.

Хоризонтална рашчлањеност рељефа овог дела Краљевине Србије имала је велик војни значај. Низијско земљиште преовлађивало је у северном и северозападном делу, а планинско је распрострањено у унутрашњости, на источним и јужним границама простора на којем су извођене операције, што је Краљевину Србију чинило изразито осетљивом у граничном појасу према Аустроугарској. Северни део простора припадао је панонском рељефном макрорегиону и обухватао је простор Мачве, Јадра, Поцерине, Там-

наве, Колубаре и Шумадије. Већи део тог простора чини релативно компактна низија, надморске висине од 70 м до 200 м. За део простора где су извођене операције карактеристична је: добра проходност; зависно од климатских услова, повољни услови за маневар снагама и ватром; велика рељефна отвореност према северном и западном суседу. У низијским деловима, због заравњености и благе заталасаности рељефа, осматрање и организација ватреног система били су отежани, што је наметало употребу средстава за извиђање из ваздуха.

Јужни део простора на којем су вођене операције припада брдско-пла-

ПРИВРЕДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Стање привреде у Краљевини Србији на почетку XX века је, такође, веома значајан елемент из аспекта војногеографске процене. Основне карактеристике привреде у годинама пре почетка Првог светског рата су: екстензивна пољопривредна производња и њен подређен положај у односу на развој трговине и индустрије; укрупњавање пољопривредних посела и удруживање српских сељака у задруге; изложеност привреде стресним условима услед царинског рата са Аустроугарском, анексионе кризе и балканских ратова; интензивни развој извозне и увозне трговине; снажан продор страног капитала; интензивни развој саобраћајне инфраструктуре (у последњих 30 година изграђено 1.664 км железничке пруге); развој српске индустрије – млинарске и пиварске, као и индустрије шећера, меса, коже, стакла, цемента и текстила (вредност производње је са 8.900.000 динара 1904. године, порастао је на 74.300.000 динара 1910. године); развој индустријских капацитета за производњу наоружања у Крагујевцу; акумулација домаћег капитала; стабилност домаће валуте (динар је у разматраном периоду изједначен са француским франком); ниска потрошачка моћ српског тржишта; раст државног дуга, на једној страни (по основу зајмова за наоружање, градњу железничких пруга и ликвидацију расхода у ратовима 1912–1913. године), али и редовно измиривање дуга према страним повериоцима, на другој страни. Београдски и Ваљевски округ располагали су значајнијим индустријским капацитетима, док је у преосталим окрузима преовлађивала пољопривредна производња.

нинском рељефном макрорегиону, са надморском висином од 200 до 1.500 м. Основни облици рељефа су пошумљене планине, мање или веће котлине, композитне и клисурасте речне долине. Брдско-планински макрорегион пружа повољније услове за онемогућавање брзих продора снага, сламање нападне моћи и успешно извођење различитих операција. До изражаја долази употреба посебно обучених и опремљених брдских јединица.

Највећи део простора на коме су вођене битке у првој ратној години припадао је панонској климатској области, укључујући брдско-планинске пределе до 800 м надморске висине, као и ниске планине. Ову област карактерише континентална клима, у којој су изразито топла лета и изразито хладне зиме. Стога су услови за извођење борбених дејстава претежно повољни. Такође, борбене способности јединица и могућности извођења борбених дејстава у брдско-планинском макрорегиону могу бити знатно умањене у периоду ниских температура ваздуха.

Водени токови са својим карактеристикама (ширином, дубином, брзи-

Највеће жртве у Првом светском рату

О размерама страдања српског народа у Првом светском рату уверљиво сведочи упоредна табела о губицима у другим зараћеним државама.

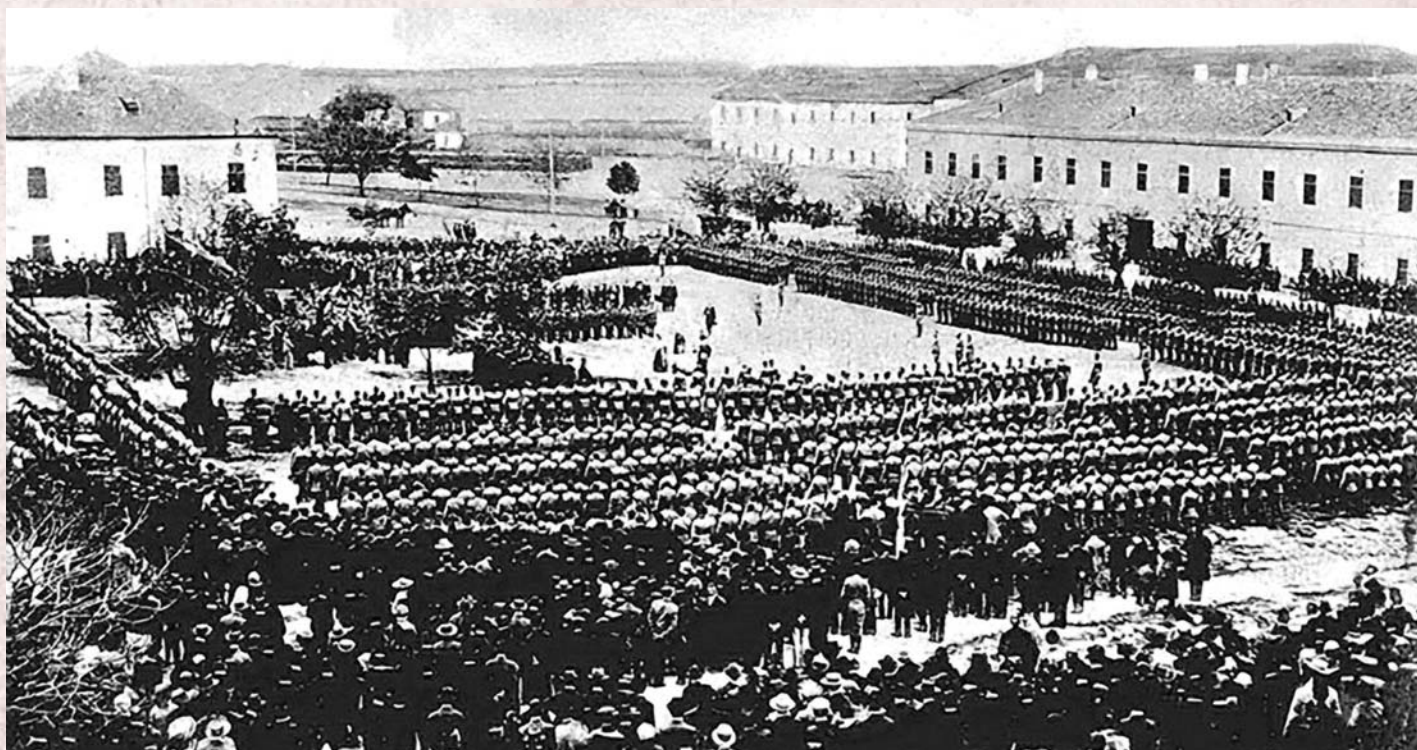

Србија:	1.247.435 (28 одсто)
Француска:	1.400.000 (10,5 одсто)
Немачка:	2.000.000 (9,8 одсто)
Аустроугарска:	1.542.000 (9,5 одсто)
Русија:	2.000.000 (1,2 одсто) (до Октобарске револуције 1917. године)
Енглеска:	744.000 (5,1 одсто)
Белгија:	50.000 (1 одсто)
САД:	68.000 (0,2 одсто)

Извор: Александар Недок, Милисав Секулић, Епилог Првог светског рата у бројкама, посебни број часописа „Војносанитетски преглед“, бр. 65 („Српски војни санитет 1917-1918“)

ном тока, саставом дна корита и обале) имали су значајан утицај на припрему и извођење борбених дејстава. При отапању снега и обилним кишама у пролеће и јесен, у низијским деловима разматраног геопростора вода се често излива из речних корита, плавећи велике површине, па то може довести до озбиљног ограничења покрета и маневра снага. Укупан потенцијал посматраног геопростора у погледу броја становника износио је око 1.015.598 људи, од којих 524.000 мушког пола.

Када се упореде статистички подаци из 1905. и 1910. године значајно је истаћи да су сви поменути окрузи у Краљевини Србији бележили уочљив пораст становништва и да је највећи део становника био у добу од 16 до 45 година (43,17%). Из тога се види да је Аустроугарска извршила агресију на Краљевину Србију управо у правцу округа који су, према доступним подацима, имали највећи број становника. ■

Закљешва српске војске у Београду

МОБИЛИЗАЦИЈА СРПСКЕ И АУСТРОУГАРСКЕ ВОЈСКЕ

Наређење за мобилизацију целокупне српске војске издато је 25. јула 1914. године. Упркос свим недаћама и лошим путевима, мобилизација је текла брзо и уредно, о чему сведоче бројни извештаји команданата јединица упућени Врховној команди.

Први извештаји о завршеној мобилизацији стигли су само четири дана касније, а комплетна мобилизација окончана је до краја месеца. Паралелно са мобилизацијом одвијале су се и друге активности: граница је затворена и обустављен је сваки саобраћај са суседним земљама, планом предвиђене јединице поселе су граничне фронтове ради заштите мобилизације, деловима последње одбране и трећег позива предузето је унутрашње осигурање мобилизације и концентрације – обезбеђење железничких пруга, мостова, тунела, телеграфских линија, магацина и опреме од диверзантских акција. Специјално за потребе мобилизације возови су саобраћали на свим линијама ради убрзања тока мобилизације. Ипак, због хитне

евакуације Београда и недовољно развијене железничке мреже, само је пет дивизија превезено на овај начин, док су остале стигле маршевањем.

Концентрација српске војске извршена је од 31. јула до 10 августа. Главне снаге – две армије груписане су између Велике Мораве и Колубаре, на подручју Свилајнац–Аранђеловац–Лазаревац, са истуреним одредима за одбрану Саве и Дунава. Помоћне снаге – једна армија груписана око Ваљева, са истуреним одредима за одбрану Саве и доњег тока Дрине, а један армијски одред око Ужица, са истуреним деловима на горњем току Дрине и на Лиму.

Аустроугарска је 25. јула 1914. године објавила мобилизацију, а затим је започела концентрацију за рат против Србије и Црне Горе. Међутим, 31. јула

1914. године, када се аустроугарска II армија превозила према српском фронту, Русија је објавила општу мобилизацију, па је постало јасно да ће ступити у рат. Поставило се питање куда упутити II армију, па је решено је да се заврши њена концентрација на Сави и Дунаву, а затим да отпочне њено превозење у Галицију. Иако је имала повољан обухватни положај за груписање снага према Србији и Црној Гори, Аустроугарска га ипак није искористила због сталне бојазни од устанка у Босни и Херцеговини и војне помоћи коју би Србија пружила устаницима. Руководећи се више политичким него стратегијским обзирима, аустроугарски Генералштаб се одрекао повољног положаја који му је пружала граница на Дунаву, Сави и Дрини и груписао снаге Минималне групе Балкан (V и VI армију) у Босни.

Аустроугарска Врховна команда је, пре почетка ратних операција, изменила основну стратегијску концепцију за рат против Србије. Наиме, ступањем Русије у рат требало је да аустроугарска Балканска војска (V и VI армија) остане у дефанзиви, али је њен командант генерал Оскар Поћорек одлучио да искористи привремено присуство II армије у Срему и пређе у напад. Сматрао је да Србија, исцрпљена у балканским ратовима, неће представљати озбиљнијег противника, да ће снаге Минималне групе Балкан прегазити Србију и да ће тиме непосредно утицати на Бугарску, Румунију и Турску да се одреде за Централне силе. Са овом одлуком сложила се и аустроугарска Врховна команда. ■

ОБАВЕШТАЈНЕ И ИНФОРМАЦИОНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

После српско-турских ратова 1876/78. дошло се на идеју да се у Главном генералштабу српске војске оснује посебно одељење које би се бавило проучавањем своје земље и суседних држава у војном, војногеографском, војнотопографском и војностатистичком погледу.

Уредбом из 1884. године, у оквиру Оперативног одељења Генералштаба, основан је Спољни одсек, који је био намењен за проучавање суседних и других европских држава и њихових оружаних снага. Изменама закона о војсци и уредбе о структури Генералштаба Спољни одсек је 1901. преименован у Обавештајни одсек, који је обухватао обавештајну и контраобавештајну функцију.

Крајем прве деценије XX века организовани су обавештајни центри у пограничним областима. Обавештајни официри са седиштем у Шапцу, Лозници, Ужицу, Рашкој и Врању имали су задатак да врбују присталице за обавештајни рад на територији Аустроугарске и Турске царевине. Захваљујући обавештајном раду српских агената Врховна команда српске војске је почетком августа знала тачан распоред и јачину аустроугарских снага које су биле одређене за напад на Србију.

Обавештајни одсек српске војске добијао је корисне информације и од дипломатских представника своје земље, савезника или представника неутралних држава, па чак и од представника непријатеља. Поред ових, значајни извори информација о непријатељу пре и у току Првог светског рата били су картографски, статистички и историјски материјали, потом зва-

Михаило Петровић Алас

нична и обична приватна преписка, затим искази становништва, заробљеника, бегунаца, преговарача, спроводника и других.

Опасност по српску војску представљало је прислушкивање, односно могућност директног прикључивања непријатељских агената на телефонске и телеграфске линије. Због тога је у

Обавештајном одељењу штаба Врховне команде српске војске формирано одељење за шифре. Истакнута личност у том периоду био је професор математике Михајло Петровић Алас. Његове шифре биле су карактеристичне по томе што су биле једноставне за употребу, а тешке за дешифровање и пресецање.

Врховна команда српске војске је по отпочињању Великог рата формирала и „сликарска одељења“, односно одељења војних фотографа, сликара и писаца који су имали важан задатак да сликом и речју непосредно прикажу најширој јавности шта се дешавало на бојишту. Тако је вођење психолошко-пропагандног рата постало саставни део рада обавештајаца. У Обавештајном одељењу Врховне команде био је ангажован и истакнути српски писац Бранислав Нушић. ■

КОМАНДОВАЊЕ СРПСКОМ ВОЈСКОМ У БИТКАМА 1914.

Аустроугари су били убеђени у брзу и laku победу у рату са Србијом, те су због тога са недовољним снагама предузели офанзиву на балканском ратишту. Одлука аустроугарске Врховне команде да са Минималном групом Балкан (V и VI армија) започне офанзиву против Србије била је основна стратегијска грешка, која је представљала главни узрок неуспеха аустроугарске војске.

Приликом израде почетног операцијског плана аустроугарско командовање се трудило да надокнади почетни недостатак, правећи притом нове грешке. У намери да искористи привремено присуство II армије у Срему, командант аустроугарске Балканске војске генерал Поћорек наредио је Петој армији да 12. августа пређе у офанзиву преко Дрине, у време када VI армија није била спремна за напад. Минимална група Балкан кренула је у напад на Србију 12. августа раздвојеним, дивергентним правцима, са армијама чије дејство није било ни просторно ни временски усклађено.

Чим је 12. августа отпочео напад аустроугарске војске преко Саве и Дрине, српска Врховна команда је знала да непријатељ предузима нешто озбиљно на северозападном фронту. Извештаји о преласку Аустроугара преко Саве код Шапца и преко доње Дрине, поклапали су се са подацима Врховне команде о распореду непријатељских снага у Срему и Босни и Херцеговини. Веровало се да је непријатељ започео прелаз преко Саве својом јачом групом из Срема и слабијом са доњег тока реке Дрине. Пошто су први извештаји стигли у Крагујевац, војвода Радомир Путник је са генералом Мишићем и пуковником Павловићем започео проучавање новонастале ситуације. После дуже расправе Врховна команда је донела одлуку да напусти првобитни план и да делом снага из дефанзиве – одбране, крене у сусрет непријатељу, у уверењу да наспрам себе има слабије аустроугарске снаге. Приликом доношења ове судбо-

Церска бишка

носне одлуке војвода Путник се највише колебао.

У тренутку када су подаци о непријатељу били непотпуни требало је напустити одбрану централне Србије и главне снаге упутити на северозапад. Напуштањем одбрамбених положаја и марш-маневром у правцу доњег тока Дрине, главнина српске војске излагала се обухватном дејству Аустроугара.

Пошто је на основу развоја догађаја и извештаја команданта 3. армије стекла утисак да главна опасност прети из рејона Шапца, српска Врховна команда је одлучила да прво ликвидира непријатељски мостобран код Шапца, па тек онда да се оријентише према непријатељским снагама које наступају преко Дрине. Аустроугарска V армија отпочела је 14. августа наступање у шест паралелних колона, развучених на фронту од 70 км. Њен распоред био

је плитак, јер није имала никаквих снага у другој линији. То је одговарало тадашњем аустроугарском и немачком схватању да у офанзиви нема потребе за резервама и дубоким распоредом, већ да све снаге треба развити у првој линији, тежећи да се непријатељ обухвати са крила. У ноћи између 14. и 15. августа Врховна команда српске војске добила је детаљније извештаје о догађајима у току дана, на основу којих је дошла до закључка да непријатељ на северном фронту врши демонстрације и да главним снагама надире са запада. Врховна команда српске војске издала је ново наређење трупама: 3. армија у долини Јадра имала је задатак да постепено и упорно задржава надирење непријатеља ка Ваљеву; 2. армија добила је задатак да у правцу планине Цера и Иверка енергично нападне непријатеља у његов леви бок и позади-

ну, обезбеђујући са једном дивизијом свој десни бок и позадину од стране Шапца; 1. армија, као стратегијска резерва, требало је да се групише код Уба, да се утврди и да уједно обезбеђује главнину српске војске од могућег напада непријатеља форсирањем реке Саве из правца Обреновца. На овај начин Врховна команда српске војске је у року од три дана, прилагођавајући се постепено ситуацији, успела да прегрупише снаге и створи план за битку. Она је ово могла да постигне захваљујући погрешном груписању аустроугарских снага, као и њиховој општој спорости и неумешности у раду.

Церска битка

Церска битка започела је ноћним бојем код Текериша 15/16. августа 1914. године, између аустроугарске 21. дивизије VIII корпуса и српске Комбиноване дивизије. У изненадној конфузној ноћној борби 21. дивизија била је разбијена и натерана на повлачење према Дрини. У фронталној сусретној борби српска Комбинована дивизија претрпела је велике губитке, из строја је избачено 47 официра и 2.995 подофицира, војника и редова.

Фронталним ударом 2. армије на VIII аустроугарски корпус на Церу слоњено је лево крило V армије и угро-

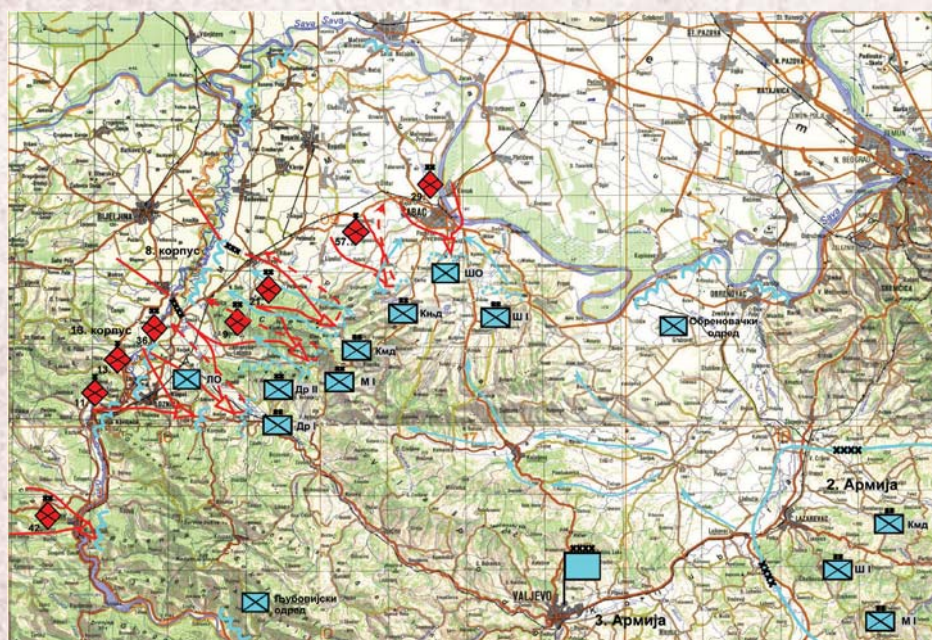
жен леви бок аустроугарских снага у долини Јадра. То је натерало команданта аустроугарске V армије да 19. августа нареди повлачење својих снага. Гоњење поражене аустроугарске војске вршено је споро и без довољно енергије, што је Аустроугарима дало времена да се извуку из борбе и у реду пребаце на леву обалу Дрине. Моравска дивизија I позива пропустила је прилику да у долини Јадра пресече одступницу VIII корпусу, што би после његовог пораза на Церу довело до потпуног уништења V армије.

Церску операцију карактерише изузетно сложена и нејасна ситуација. Битка је вођена приближно једнаким снагама, с том разликом што су аустроугарске трупе од почетка биле све развијеније, док су српске постепено ангажоване. Аустроугарске снаге постигле су изненађење у погледу правца напада главних снага и с обзиром на почетни распоред јединица српске војске, али нису обезбедиле услове за његово експлоатисање. На другој страни јединице српске војске које су изводиле офанзивна дејства пропустиле су прилику да после оствареног почетног успеха у току Церске битке пресеку одступање делова V армије аустроугарске војске и нанесу јој озбиљније губитке, већ су се концен-

трисале на фронтално потискивање непријатеља. Због свега тога аустроугарске снаге ће за релативно кратко време након прегруписивања бити у могућности да покрену нову офанзиву против Србије. Српска војска је, за разлику од аустроугарске, имала велико ратно искуство, које се нарочито испољило у почетним дејствима. Недостатак ратног искуства осећао се и код виших команданата аустроугарске војске, који су се налазили далеко иза својих трупа, док су српски команданти били непосредно са јединицама. Командант српске 2. армије генерал Степа Степановић је 16. августа изјутра, за време кризе код Комбиноване дивизије, био у предњим редовима и својим присуством повратио ред код потресених јединица, док се командант аустроугарске V армије у то време налазио чак на левој обали Дрине. Командант српске 1. армије генерал Петар Бојовић рањен је пушчаном ватром у борбама за ослобођење Шапца.

После церске операције српска Врховна команда није имала тачну представу о стању на балканском ратишту. Веровало се да је остварена одлучујућа победа над аустроугарском Балканском војском. Добром расположењу ишла је на руку вест да је започело превозење аустроугарске 2. армије из Срема на руски фронт, у Галицију. Стварна ситуација на балканском ратишту била је сасвим другачија. Церска операција није имала решавајући значај, јер су Аустроугари после само две недеље предузели нову офанзиву на Србију. После повлачења из Србије, аустроугарска V армија се брзо опоравила на левој обали Дрине и припремила за нови напад на Србију. Аустроугарска VI армија била је потпуно свежа и спремна за дејство, јер није ни учествовала у првом нападу преко Дрине. После Церске операције положај српске војске се погоршао, јер се главнина војске затекла на простору Мачве и Јадра, изложена обухватном дејству аустроугарске V и VI армије.

Недовољно обавештена о стању на ратишту, охрабрена успехом на Церу, а у намери да помогне операцијама савезника на Западном и Источном

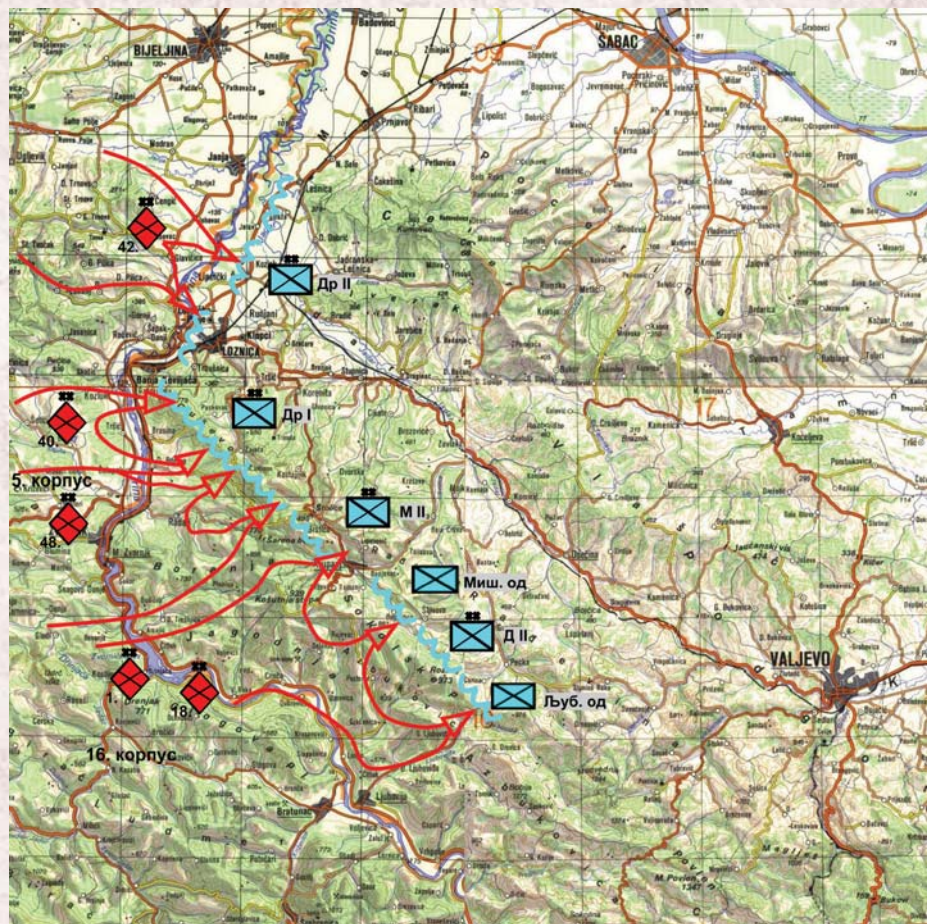
Битка на Церу

фронту, српска Врховна команда наредила је прелазак српске војске у офанзиву и преношење операција на територију Аустроугарске. У раним јутарњим часовима 6. септембра 1914. године 1. српска армија форсирала је Саву код Новог Села и прешла у Срем. Српска војска, под командом генерала Петра Бојовића, успешно је прешла реку и успоставила мостобран уз незнатан отпор изненађеног ландштурма. На помоћном прелазу код карауле Чеврнтије, близу Сремске Митровице, Тимочка дивизија I позива, под командом генерала Владимира Кондића, доживела је праву катастрофу, изгубила је 46 официра, 159 подофицира и 3.611 каплара и војника, од којих је највећи број заробљен. Тимочка дивизија I позива није имала довољно материјала за изградњу понтонског моста. Њена улога требало је да буде демонстративна, али је њен командант на леву обалу реке пребацио цео XIII пук. У тренутку изненадног напада 29. аустроугарске дивизије XIII пуку се није могло помоћи, нити се могао повући на десну обалу реке. Место преласка 1. армије било је удаљено од места преласка Тимочке дивизије I позива, тако да у одсудним тренуцима није могло доћи до борбене сарадње.

БОРБЕ НА МАЧКОВОМ КАМЕНУ

Да би осујетио постигнути успех и зауставио даље српско напредовање у Срему, Поћорек је наредио да Минимална група Балкан 8. септембра започне нову офанзиву преко Дрине. Потпуно изненађена правцем напада главних снага непријатеља, српска Врховна команда била је приморана да обустави офанзиву 1. армије у Срему и организује противофанзиву, како би спречила надирање Аустроугара према Ваљево. Снаге аустроугарске VI армије постигле су изненађење нападом преко тешко проходног терена форсирањем Дрине код Зворника и овладавањем планинама Гучево, Борања, Јагодња, Соколске планине.

Противофанзива српске војске достигла је врхунац током борби на Мачковом камену од 17. до 22. септембра 1914. године. Недостатак у на-

Бишка на Дрини

оружању и опреми српска војска покушала је да надокнади масовним ангажовањем пешадије и применом узастопних јуриша, што је довело до великих губитака. У борбама на Мачковом камену Дунавска дивизија првог позива, којом је командовао пуковник Миливоје Анђелковић Кајфа, изгубила је 107 официра и 5.585 војника. На Мачковом камену тешко је рањен и принц Ђорђе Карађорђевић.

Врховна команда српске војске дозволила је непријатељу да по други пут оствари изненађење у погледу правца напада, постављајући релативно слабе снаге да бране простор у захвату планина Гучево, Борања и Јагодња. Да би зауставила аустроугарски напад на Дрини, искористила је све расположиве снаге и остала без стратегијске резерве. После исцрпљујућих борби на Мачковом камену, крајем септембра у Србији је наступио двомесечни период позиционог рововског рата. На достигнутој линији од Љубо-

вије до Мачве противници су се укључили у тесном додиру. Понегде су ровови били на 50, чак и на 10 метара удаљености. Период рововског или позиционог рата, без великих догађаја, обележен је мноштвом ситних акција, које су држале трупе у сталној напетости. Била је то врло исцрпљујућа фаза рата, нарочито за српску војску са оскудном материјалном спремом и без резерви. Недовољно одевени војници били су изложени хладној јесењој киши, у вишим пределима и на снегу. Артиљеријска муниција била је на измаку.

Под претпоставком да се у исцрпљујућој рововској борби снаге подједнако троше, победи је ближа она страна која је располагала већим људским и материјалним резервама. На балканском ратишту Аустроугарска је имала очигледну и апсолутну предност. Изложена дејству аустроугарске тешке артиљерије на Дрини, која је располагала са готово неограниченим

количинама муниције, српска војска је полако слабила. Ограничена животна снага српске војске истрошена је скупим јуришима на доминантне аустроугарске положаје на Церу и Мачковом камену.

Војвода Радомир Путник описао је 12. октобра председнику владе Николи Пашићу тешку ситуацију у којој се српска војска налази. Влада је, затим, развила живу дипломатску акцију у Петрограду, Паризу, Лондону и Атини, не би ли дошла до одела и муниције. Резултати су били сасвим слаби, јер су и савезници су у томе оскудевали. Док је влада у Београду повела дипломатску борбу за набављање неопходног материјала за наставак рата, Врховна команда није ништа предузела да извуче српску војску из тешке ситуације на Дрини. Остављена без стратегијске резерве, Врховна команда је пасивно чекала даљи развој догађаја, уместо да правовремено извуче војску из борбеног додира са непријатељем.

Колубарска битка

Почетком новембра 1914. године српска војска је започела повлачење са Дрине на положаје погодне за одбрану. Када се уверио да није могуће организовати одбрану на положајима испред Ваљева, војвода Путник је наредио одступање на колубарске положаје. Одступање српске војске преко Колубаре почело је у ноћи између 14. и 15. новембра. Сложен маневар преласка на десну обалу Колубаре требало је да се изведе тако да српска 2. ар-

мија остане на левој обали, све док се 1. и 3. српска армија не повуку на њену десну обалу. Супротно наређењу, војвода Степановић се први повукао и оставио 1. и 3. српску армију да одступају под врло тешким условима, у великом нереду. На раскрсницама и мостовима стварали су се готово неразрешиви чворови возова и стоке, коморе, артиљерије, избеглица. На сву срећу, преморени Аустроугари нису искористили прилику да ударе на одступајуће колоне у најкритичнијем моменту повлачења српске војске.

Војвода Путник је планирао извођење одбрамбене операције на колубарским положајима, очекујући да ће се у току борбе појавити погодан тренутак за прелазак у противнапад. Он је знао да су Руси у Галицији водили одлучујућу битку, са великим изгледима на успех, чији би исход повољно утицао на догађаје у Србији. Даље повлачење довело би до напуштања Београда, што би могло имати негативне последице на пољубани морал српске војске. План српске Врховне команде за Колубарску битку заснивао се на комбинацији одбрамбених и нападних дејстава. У почетку је требало бити у задржавајућој одбрани, а касније, када се непријатељ исцрпи, предузети противофанзиву, потући га и избацити из Србије.

Врховна команда српске војске обратила се 17. новембра командантима армија и дивизија са захтевом да се отклоне сви недостаци и пропусти које је војска показала у дотадашњим биткама. Од официра се тражило да

учине све да се у одсудној бици на Колубари по сваку цену избори победа: „Треба бити убеђен и чврсто решен, да се са ове линије не може даље ићи; да је било доста попуштања и да сада у интересу нашега угледа и до сад стеченог гласа ваља извојевати победу. Са овим убеђењем треба отпочети битку“. Врховна команда је од својих потчињених тражила да редовно предузимају извиђање и обавештавају се о непријатељу испред себе, да се на сваки начин обезбеде од изненађења и препада непријатеља, да стварају резерве и воде активну, маневарску одбрану. На крају су команданти армија и дивизија упућени на узајамно потпомагање и обавештавање о току борбе.

Током Колубарске битке најтеже борбе вођене су на положају Враче брдо–Човка, вису на ушћу реке Љиг у Колубару. Овај положај, који доминира долином Колубаре и Љига, бранила је Моравска дивизија I позива. После вишедневних борби генерал Илија Гојковић предложио је Врховној команди да се Моравска дивизија I позива повуче са Човке на Кременицу. Војвода Путник се није сложио са овим предлогом, већ је 18. новембра наредио да се „Човка мора држати по сваку цену“. Нападач је имао велику надмоћност у артиљерији, која је дејствовала са полукружне основе на истакнуте српске положаје на Човки, што је Моравску дивизију првог позива доводило у неповољан положај. После упорних и крвавих борби Аустроугари су 25. новембра заузели Човку, положај на којем је Моравска дивизија I позива изгубила 4.000 људи.

Фронт на Колубари био је предугачак за снагу српске војске. Врховна команда желела је да затвори и осигура све правце, што је слабило одбрамбену снагу и онемогућавало стварање резерви. Развучен положај на Колубари, без резерви, није се могао дуго бранити. Српска Врховна команда извлачила је снаге са појединих делова фронта и слала их на оне секторе који су били угрожени нападом аустроугарске војске. Војвода Радомир Путник издао је 26. новембра припремну заповест, којом је предвидео повлачење српске вој-

Колубарска битка

ске на нове положаје. Путник је оклевао са доношењем коначне одлуке, јер би даље повлачење неминовно довело до напуштања Београда.

У међувремену је војвода Радомир Путник донео веома значајну одлуку и 15. новембра поставио генерала Живојина Мишића за команданта 1. армије, уместо генерала Петра Бојовића. Ситуација у српској 1. армији била је најтежа. Оперисала је на тешко проходном земљишту Маљена и Сувобора, а иза себе је имала најтеже борбе са Аустроугарима. У њеним редовима забележени су видни знаци растројства и недисциплине. Када су Аустроугари после неколико дана начели центар одбране 1. српске армије на Сувобору, да не би дочекао пробој фронта, Живојин Мишић је наредио повлачење своје армије на положаје западно од Горњег Милановца. Пошто је издао наређење за повлачење 1. српске армије, Мишић је о свему известио српску Врховну команду 28. новембра увече: „Моје мишљење је, обзиром на све ово: трупе ове армије при сутрашњем нападу од стране непријатеља не би могле одржати садашње положаје. А с погледом на развучен фронт од преко 30 километара у оваквом терену, принуђене на одступање, не би могле уредно одступити због изломљености терена и ко зна у каквом би реду и способности стигле на положај. Због свега овога, позват да о својим трупама водим рачуна, као и о даљим противдејствима, налазим да је мудрије постепено сутра отпоче-

ти повлачење на нове положаје, у реду, него сачекати да на повлачење будем приморан и ово да извршим у нреду. Нови положај је упола краћи и верујем да ћу на њему моћи дати јак отпор непријатељу”.

Тако је генерал Мишић применио искуство са школовања у иностранству и размишљање пруског краља, Фридриха II Великог (1712–1786), који је изјавио: „Људи који површно размишљају покушавају да бране све одједном; они који се у проблем удубљују концентришу се само на оно што је главно, избегавају најтеже ударце и трпе слабије, ако ће на тај начин избећи безизлазну ситуацију. Ако покушаш да држиш све – нећеш задржати ништа”.

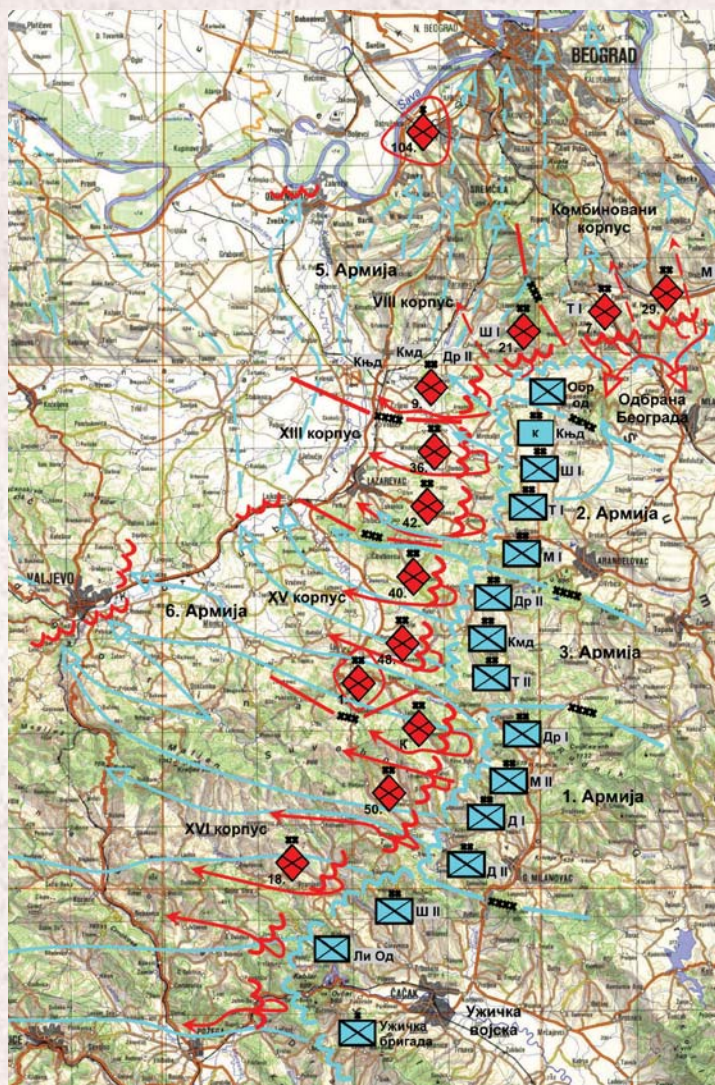
Одлука генерала Мишића изазвала је велико узнемирење у Врховној команди, тим више што су нови положаји на које се повлачила 1. српска армија били даљи и краћи него што је Путник предвидео својим припремним наређењем. Стављен пред свршен чин, у драматичном телефонском разговору у ноћи између 28. и 29. новембра, Путник је тражио од Мишића да повуче своје наређење и остане на сувоборским положајима. Војвода Путник био је против напуштања сувоборских положаја, јер је рачунао да су они најпогоднији за евентуалну српску противофанзиву. Осим тога, повлачење 1. српске армије довело би до повлачења осталих српских трупа и неминовно до напуштања Београда. Бранећи свој став, генерал Мишић се руководио здравим разумом и одба-

цио све мирнодопске догме о стратегијској важности Сувобора и Београда. Ако се сачувају животи српских војника, у које је Мишић имао поверења, увек остаје могућност да се противофанзивом поврате изгубљени положаји. У супротном, ако српска војска страда на Колубари, Аустроугари ће освојити не само Београд, него целу Србију.

Уместо одсудне одбране, Мишић је заговарао еластичну одбрану по дубини, до момента када се створе услови за противнапад. Да би се противофанзива могла предузети, требало је претходно извући трупе из додира с непријатељем, прикупити их на ужем фронту, одморити, нахранити и попунити. На крају је Путник прихватио Мишићеве разлоге и издао наредбу за повлачење целокупне српске војске на линију: Варовница–Космај–Таково–Овчар–Каблар.

После повлачења са колубарских положаја и напуштања Београда, у српској Врховној команди се није знало у ком правцу ће бити упућене главне аустроугарске снаге: према слабој 1. српској армији, што би било војнички оправдано, или према напуштеној престоници Србије. Оскар Поћорек је своје снаге оријентисао ка Београду, у циљу да обезбеди нормалан дотур материјала за Балканску војску, која се до тада снабдевала лошим и дугим комуникацијама из Босне и Срема. У штабу Минималне групе Балкан владало је уверење да су се главне српске снаге повукле северно од Рудника, јер су Аустроугари на том правцу наишли на највећи отпор током борби на Колубари. Занимање за крајњи североисток Србије показали су и аустроугарски савезници. Немачка Врховна команда била је заинтересована за отварање Дунава као комуникацијске линије за снабдевање Турске. Без обзира на оправданост разлога који су навели Поћорек да заузме Београд, стиче се утисак да су Аустроугари стекли погрешну представу о способности противника и потценили његову офанзивну способност. Поћорек је Комбиновани и VIII корпус упутио североисточно, да заузму Београд, што је довело до рокирања на север и XIII и XV корпуса. Шеснаести корпус до-

Колубарска бишка – офанзивна фаза

био је тродневни одмор, с тим да се предњим деловима постави источно од сувоборске греде и једну дивизију упути преко Косјерића на Чачак. Један мањи одред аустроугарске војске прешао је Дунав и заузео Смедерево. Тако су Аустроугари крајем новембра, у намери да обухвате српску војску, раширили свој фронт од Смедерева, Београда, Горњег Милановца до Чачка. Наспрам четири дивизије 1. српске армије на Суворору, остале су само две дивизије XVI аустроугарског корпуса.

ПРОТИВОФАНЗИВА СРПСКЕ ВОЈСКЕ

На новој линији одбране Варовница – Космај – Овчарско-кабларска клисура, поседнутој 30. новембра, српске трупе су се одмориле и делимично попуниле, а почела је да пристиже и ду-

гоочекивана муниција. Борбени морал српске војске знатно је порастао, а скраћеном фронтом повећане су њене офанзивне могућности. С друге стране, стање аустроугарске војске се погоршало. Удаљавањем од база расле су тешкоће у снабдевању; недостајало је муниције, хране и одеће. Услед губитака и масовних обољења, бројно стање јединица је преполовљено. Генерал Мишић је у току повлачења са Суворора на положаје код Горњег Милановца, извршио груписање својих снага за прелаз у напад. Мишић је сматрао да је противофанзиву требало

предузети пре него што непријатељ преброди тренутне тешкоће. Због тога је 2. децембра издао наређење својим дивизијама за противнапад. Своју одлуку саопштио је српској Врховној команди телефоном, када су трупе биле већ прикупљене на полазним положајима. Генерал Мишић је од Врховне команде затражио да у противнападу учествују и друге српске армије. Његова иницијатива наишла је у српској Врховној команди на одушевљен пријем.

У раним јутарњим часовима 3. децембра, после снажне артиљеријске припреме, 1. армија је са све четири дивизије, развијене у линији, прешла у жесток напад и до 5. децембра овлада целим гробом Суворора, и тако пробила фронт аустроугарске VI армије. Не чекајући да се расветли ситуација на фронту осталих армија, генерал

Мишић наредио је енергично гоњење разбијеног непријатеља. Офанзивом 1. српске армије на Суворору непријатељ је погођен на најслабије место, јер је његов борбени поредак, раздвојен испресецаним земљиштем, био слабији него на осталом делу фронта. Успех 1. армије омогућио је 2. и 3. армији и трупама Одбране Београда да осујете обухватни маневар аустроугарске V армије, усмерен против српског десног крила на Космају и да је присиле на одступање.

Током дванаестодневне офанзиве српских армија, аустроугарске снаге су претрпеле тежак пораз и биле принуђене да напусте територију Србије: VI армија је прешла Саву код Шапца и повукла се у Срем 12. децембра, а V армија је напустила Београд ноћу 14/15. децембра. Ујутро 15. децембра српске трупе су ушле у Београд, чиме је завршена Колубарска битка. Српска Врховна команда могла је да објави кратко саопштење: На територији наше отаџбине нема ниједног аустроугарског војника, сем 60.000 заробљеника.

Повлачењем са колубарских положаја – маневром уназад, а затим изненадним противнападом, српска војска је вештином савладала снажнију аустроугарску војску. Заслуга генерала Живојина Мишића за успех у Колубарској бици је двострука: уочио је момент када је требало напустити Суворор и када га је требало преотети. Успех његове армије покренуо је сав фронт напред. За заслуге у Колубарској бици генерал Мишић унапређен је у чин војводе. Колубарска битка представља једну од најсјајнијих победа српске војске. Извојевана је против бројно и материјално надмоћнијег непријатеља у веома тешкој ситуацији, захваљујући моралној снази читавог једног народа који се бори за слободу и независност земље. Овом победом углед Србије је још више порастао. Њоме је учвршћен положај Антанте на Балкану. Бугарска је одложила улазак у рат, а тиме је осујећено успостављање непосредне везе између Аустроугарске и Турске. ■

ОДНОС САВЕЗНИКА ПРЕМА СРБИЈИ

Значајну улогу у унапређењу билатералних односа са државама у окружењу имала су посланства Краљевине Србије у иностранству и српска војна дипломатија. Развој српске војне дипломатије отпочео је у години стицања независности Кнежевине Србије 1878. године отварањем првог војног изасланства у Бечу. Након тога успостављено је војно изасланство у Цариграду (1881), Санкт Петербургу (1897), Софији (1897) и на Цетињу (1903).

Српско државно и војно руководство је, на основу дотадашњих искустава и указаних потреба, препознало значај војнодипломатског присуства у различитим државама. Тако су непосредно пре почетка балканских ратова успостављена војна изасланства у Букурешту (1911) и Атини (1913). Последња промена пре почетка Првог светског рата у погледу ширења мреже војнодипломатских представништава учињена је отварањем војног изасланства у Италији 1914. године. Војна изасланства Краљевине Србије у Француској и Великој Британији, државама оснивачима Антанте, отворена су тек током 1915. године, што је засигурно утицало на ниво развијености односа са савезницама, као и на развој ситуације у првој ратној години на простору Балкана.

Аустроугарски напад на Србију 1914. претворио се у велики европски рат, сукоб између два супротстављена тора Тројног савеза и држава Антанте. Иако је Србија ратовала против на страни Антанте, савезници нису подржавали идеју о промени граница Аустроугарске након завршетка рата. Меморандум Краљевине Србије из септембра 1914. године и Нишка декларација из децембра исте године о уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу остаје ратни циљ Краљевине Србије, али не и савезника. Савезници у том периоду не само да су били за „status quo” у погледу граница Аустроугарске, већ су у више наврата предлагали за Србију неприхватљив предлог да се одрекне дела своје територије на југу у корист Бугарске, како би она пришла силама Антанте. Русија је вршила притисак на Краљевину Србију, а Велика Британија и Француска на Румунију и Грчку да учине територијалне уступке Бугарској. Различити погледи на ратне циљеве осликава-

ли су се и на војном пољу. У глобалној стратегији Антанте није постојао заједнички ратни план, него је свака од чланица имала сопствени операцијски план.

Српска и црногорска Врховна команда усагласиле су заједнички операцијски план тек 6. августа 1914. године. Суштина плана се сводила на везивање што већег броја аустроугарских снага на балканском ратишту, како би се растеретио источни фронт. Везујући снаге аустроугарске V и VI армије, као и непланираним укључивањем јединица II армије у борбена дејства на балканском ратишту, српска војска је пружила значајну помоћ савезницима, посебно Русији. Победа српске војске у Церској бици одложила је улазак Бугарске у рат на страни Централних сила. Због наведеног развоја ситуације, Румунија и Грчка, такође, нису прихватиле немачко-аустроугарски план о стварању савеза са Турском и Бугарском и сврставању на страну Тројног савеза.

После Церске битке савезници су од Србије тражили да експлоатише остварени успех и предузме офанзиву у Срему и Босни и тако веже знатне аустроугарске снаге за балканско ратиште. Савезници су очекивали да би једна таква офанзива на простору Аустроугарске могла да изазове устанак јужнословенских народа који су отворено изражавали жељу за националним ослобођењем. Офанзива српске војске у Босни и Срему није била успешна, јер су захтеви савезника били нереални, а могућности српске војске после Церске битке прецењене.

После успеха српске војске у Колубарској бици водеће силе Антанте нису препознале значај фронта на Балкану, већ су решење рата тражиле на Западном и Источном фронту. Предлог Аристиде Бријана, француског министра правде, о слању 400.000 француских и

енглеских војника у Солун ради помоћи Краљевини Србији није наишао на подршку команданта француске војске генерала Жозефа Жофра. До реализације те идеје дошло у јесен 1915. године, после неуспеле Дарданелске операције. Иницијатива је стигла касно, јер је српска војска већ била приморана да се повуче са своје државне територије.

Иако није било директне сарадње на војном пољу, савезници су помогли српску војску слањем ратног материјала. Србија је прве ратне године примала помоћ савезника у наоружању, муницији и сточној храни: 20.000 артиљеријских зрна из Француске (од тражених 326.000); једну обалску батерију од три топа калибра 140 мм, са комплетном посадом од 25 официра, подофицира и војника (два топа су распоређена у Београду, а један топ у Нишу) из Француске; једну обалску батерију од два топа из Енглеске; једну батерију од два противоклопна топа са посадом; четири морнаричка топа 150 мм и 1.260 артиљеријских метака 150 мм, 14.000 артиљеријских метака 80 мм, 25.000 артиљеријских метака 75 мм, 3.000 метака 120 мм (средства заплена од аустроугарске војске) и 3.000 пушака и 20.000 одела из Русије. Помоћ из Русије стизала је речним транспортом Дунавом, а из Француске и Велике Британије преко Солуна.

После првих битка на Западном и Источном фронту, утврђено је да јединице троше много више муниције него што су то војни стручњаци предвидели пре почетка Великог рата. Због тога је помоћ коју су савезници упутили Србији у првој ратној години била мала. Иако помоћ коју је Србија добила од савезника није била довољна, она је била значајна за успех српске војске у Колубарској бици. ■